

INTRODUCTIE OP DE BERGREDE

De kans is groot dat je al vaker iets uit de Bergrede hebt gehoord of gelezen. Of dat je vertrouwd bent met één of meerdere uitspraken uit deze rede, zoals bijvoorbeeld de zaligsprekingen. De kans bestaat dan dat de Bergrede op zichzelf komt te staan: wat ervoor of erna gebeurt, staat je minder helder voor de geest. Voor Matteüs is de Bergrede een belangrijk onderdeel in zijn evangelie. Het is onderdeel van een groter verhaal. In deze introductie zoomen we dus eerst uit. Voordat we kijken wat Jezus in zijn rede zegt, willen we eerst kijken naar wat er in de hoofdstukken vóór zijn rede gebeurt. Zo doen we Matteüs meer recht en kunnen we (uiteindelijk) ook beter begrijpen waarom hij de Bergrede met ons deelt.

... ❖ **BIJBELTEKST:** Matteüs 1:1-4:11

UITLEG MATTEÛS 1:1-4:11

Een verrassend begin

De Bergrede is voor Matteüs onderdeel van een groter verhaal. Maar dit verhaal begint op een manier die wij niet zouden verwachten. Matteüs begint zijn verhaal namelijk met een lange lijst namen: de stamboom van Jezus (1:1-17). In de tijd van Matteüs lieten belangrijke mensen, zoals de Romeinse keizer, graag zien dat ze van belangrijke voorouders of zelfs goden afstamden. Van wie iemand afstamt, zegt namelijk veel over wat er van die persoon te verwachten is. In de stamboom van Jezus zien we dat Hij uit het volk Israël afkomstig is. Ook krijgt Jezus de koninklijke titel ‘gezalvde’ (Christus) en gaat zijn stamboom terug op koning David.

Na deze stamboom begint dan het eigenlijke verhaal (1:18-25). Maria wordt zwanger door de heilige Geest en Jezus wordt geboren. De hoofdpersoon van het evangelie krijgt twee namen: Jezus en Immanuel. De eerste naam komt uit het Hebreeuws en betekent ‘God bevrijdt’. Hier past de engel het toe op de ‘bevrijding van zonde’, hoewel hij er niet bij zegt hoe dit precies zal gebeuren. De tweede naam heeft te maken met Gods aanwezigheid bij de mensen. Een betekenis die aan het eind van het evangelie ook weer

terug zal komen (28:20). Jezus' afstamming en zijn namen wekken nieuwsgierigheid. Ze scheppen ook hoge verwachtingen. Hoe zal het verdergaan met deze 'bevrijder', 'God met ons', 'de gezalfde'?

Ontsnapt aan de dood

In hoofdstuk 1 lasen we dat Jezus is geboren, maar pas daarna lezen we waar en wanneer dat gebeurde: 'in Betlehem in Judea, tijdens de regering van Herodes' (2:1). Hier is al meteen een spanning voelbaar: er is een nieuwe koning geboren, terwijl er al een koning op de troon zit. De magiërs verhogen de spanning door nog eens expliciet te vragen waar ze de 'pasgeboren koning van de Joden' kunnen vinden (2:2). Herodes schrikt en smeedt in het geheim een plan om het kind te doden. En met het kind ook alle andere jongetjes van twee jaar en jonger. En vanaf nu gaan we iets ontdekken dat typisch is voor het evangelie volgens Matteüs: Matteüs legt constant een verband tussen de geschiedenis van Israël en het leven van Jezus.

Hiervoor is het handig iets te weten van de omstandigheden waarin dit evangelie geschreven wordt. De schrijver – die we voor het gemak Matteüs noemen – schrijft zijn evangelie vlak nadat de tempel in Jeruzalem verwoest is. Dit was een ontzettend ingrijpende gebeurtenis, want het betekende het einde van veel religieuze tradities, feesten en gebruiken. Joden twistten over de vraag wat nu de beste manier was om de oude tradities voort te zetten. Volgens Matteüs kan dat het beste door te luisteren naar de leer en de wetsuitleg van Jezus.

Matteüs was namelijk zelf waarschijnlijk een schriftgeleerde die in Jezus geloofde. Hij schrijft voor een gemeenschap die vooral uit Joden bestaat. Hij gebruikt daarom ook veel woorden en beelden uit de heilige boeken van Israël: dat is immers bekend materiaal voor zijn publiek. Matteüs wil laten zien dat Jezus echt in lijn staat met het verhaal van Israël. Hij legt daarom steeds een verband tussen de geschiedenis van Israël en hoe die geschiedenis verdergaat in de persoon van Jezus.

Jezus' stamboom in Matteüs liet al zien dat Jezus echt bij het volk hoort. Maar Matteüs laat deze continuïteit ook op andere manieren zien. Soms maakt hij de verbinding duidelijk aan de hand van profetieën, dus heel directe verwijzingen. Deze profetieën kwamen we in het eerste hoofdstuk al tegen: 'Dit alles is gebeurd opdat in vervulling zou gaan wat bij monde van de profeet door de Heer is gezegd.' Zo maakt Matteüs duidelijk dat de belangrijkste gebeurtenissen in Jezus' leven zijn aangekondigd in de heilige

boeken van Israël. Het is alsof Matteüs zegt: ‘Het moest op deze manier gebeuren, want zo was eeuwen eerder al voorzegd.’

Soms verbindt Matteüs ook indirect Jezus’ leven met de geschiedenis van Israël, door verwijzingen die wij niet direct herkennen. Het zijn subtiele verbanden die op de achtergrond van zijn verhaal meeklinken. Zo verwijst hij in deze eerste hoofdstukken van zijn evangelie indirect naar de uittocht en bevrijding van het volk Israël in het boek Exodus. In dit tweede hoofdstuk zien we een eerste voorbeeld van zo’n indirecte verbinding. Het is alsof Matteüs tegen zijn lezers wil zeggen: ‘Herinner je je nog hoe Mozes werd geboren in een land van slavernij? En dat hij ternauwernood ontsnapte aan de farao die alle jongetjes liet vermoorden? Moet je zien: Jezus wordt ook geboren in een land dat overheerst wordt, met een Herodes die weinig anders is dan die farao!’

Zo laat Matteüs door directe én indirecte verwijzingen enerzijds zien dat Jezus geheel in lijn staat met het oude verhaal van Israël, maar anderzijds ook dat het verhaal in Hem verdergaat en er een nieuw hoofdstuk aanbreekt in de geschiedenis van Israël.

Door het water

De directe en indirecte verwijzingen zien we ook als Johannes de Doper in hoofdstuk 3 ten tonele komt. ‘Kom tot inkeer, want het koninkrijk van de hemel is nabij!’ De woorden die Johannes hier uitspreekt, zijn dezelfde woorden die Jezus later ook zal uitspreken (4:17). Het maakt duidelijk dat Jezus en Johannes voor Matteüs nauw aan elkaar verwant zijn: in woord en daad lijken ze op elkaar. Toch hebben ze allebei een eigen rol. Het optreden van Johannes heeft vooral als doel om de mensen voor te bereiden op de komst van Jezus: hij roept op tot radicale bekering. De zondige leefwijze van het volk gaat Johannes aan het hart: hij zet zich volledig in om mensen tot inkeer te brengen nu het koninkrijk van de hemel nabij is gekomen. Matteüs ziet hierin een verbinding met de profeet Jesaja (Matteüs 3:3; vergelijk ook met Jesaja 40:3). Maar ook hier zit weer een indirecte verwijzing naar de uittocht en bevrijding van het volk Israël. Het is alsof Matteüs tegen zijn lezers wil zeggen: ‘Herinner je je nog dat God onze voorouders toen bevrijdde door hen door de Rietzee te leiden? Moet je zien: Jezus gaat in de doop ook door het water!’

Beproefd in de woestijn

Het boek Deuteronomium staat bij ons waarschijnlijk niet in de top drie van meest gelezen bijbelboeken. Maar voor Jezus was het een belangrijk boek toen Hij in de woestijn op de proef gesteld werd (Matteüs 4:1-11). Drie keer noemt Hij een tekst uit dit bijbelboek (Deuteronomium 8:3, 6:16 en 6:13). Ook de verhalen uit Deuteronomium spelen zich af in een woestijn, maar dan met het volk van Israël in de hoofdrol. Je weet misschien hoe dat verhaal gaat: het volk wordt in de woestijn beproefd, maar houdt geen stand. Het is ongehoorzaam aan God en verlangt terug naar Egypte. Het gevolg is dat het volk nog niet het beloofde land in mag gaan. Een rondreis van veertig jaar door de woestijn volgt. In het verhaal van Jezus zien we een andere afloop: Jezus houdt wel stand te midden van stemmen die Hem op de proef stellen. Het is alsof Matteüs tegen zijn lezers wil zeggen: ‘Herinneren jullie je nog dat de Israëlieten op de proef gesteld werden in de woestijn, maar dat dit niet goed afliep? Kijk: Jezus wordt ook op de proef gesteld, maar dit keer met een goede afloop!’

Een nieuwe wetgever

En daarmee komen we dan aan bij de Bergrede. Bij de Bergrede klinkt ook een belangrijk verhaal uit Israëls heilige boeken op de achtergrond mee. Het doet denken aan hoe het volk Israël op de berg Sinai de wet krijgt van Mozes. Daarmee is de Bergrede dus niet zomaar een verzameling teksten. Matteüs zegt hier indirect dat het onderwijs van Jezus minstens net zo belangrijk is als het onderwijs van Mozes. Jezus wordt hier voorgesteld als een door God gestuurde wetgever: iemand met gezag die uitleg geeft over het koninkrijk van God.

Tegelijk hebben de voorgaande hoofdstukken ook duidelijk gemaakt dat Jezus veel meer is dan een ‘nieuwe Mozes’. Nog voordat Jezus ook maar één woord van de Bergrede heeft uitgesproken, is het voor de lezers van Matteüs al duidelijk dat we hier met een bijzondere persoon te maken hebben. De verwachtingen over deze Jezus lopen steeds hoger op in de verhalen die we lezen:

- het begon bij de namen in de stamboom (‘Christus/gezalfde’ in 1:16, ‘Jezus/bevrijder’ in 1:21 en ‘Immanuel’ in 1:23),
- de opmerking van de magiërs (‘de pasgeboren koning van de Joden’ in 2:2),

- de ontmoeting met Johannes de Doper ('meer dan Johannes: dopen met de heilige Geest en met vuur' in 3:11),
- de zegen van God tijdens zijn doop ('mijn geliefde Zoon' in 3:17),
- de duivel in de woestijn ('Zoon van God' in 4:3,6),
- de profetieën die volgens Matteüs in Jezus vervuld zijn,
- de genezingen die Jezus doet (4:24).

Jezus wordt in deze eerste hoofdstukken dus voorgesteld als de Messias, de zoon van David en de Zoon van God. Je kunt daarmee dan ook verwachten dat Hij woorden zal spreken die een bepaalde autoriteit veronderstellen. Een autoriteit die Matteüs indirect vergelijkt met die van Mozes: een grote, gezaghebbende wetgever uit het verleden. De woorden uit de Bergrede moeten we dus ook met dit in ons achterhoofd houden: het luisteren naar Jezus' woorden uit de Bergrede hangt voor Matteüs nauw samen met de persoon van Jezus.

Als je Hem ontmoet en ziet wie Hij is, dan maakt dat nieuwsgierig naar wat Hij te zeggen heeft. En misschien werkt het ook zo dat als je ziet wie Jezus is, je begrijpt waarom Hij bepaalde uitspraken doet. Als je Hem gaat zien als zoon van David, Zoon van God en de Messias, begrijp je waarom Jezus de mooie zegenspreuken, scherpe voorbeelden en uitdagende opdrachten aan zijn leerlingen geeft: het is een revolutionair program voor het koninkrijk van God.